

Zaštita i promocija manjinskih prava u Hrvatskoj

Ostvarivanje prava na zaposlenost

srpske nacionalne manjine

sukladno

Ustavnom zakonu o pravima nacionalnih manjina

Voditelj istraživanja : IGOR PALIJA

Autor studije: DAVOR GJENERO

Izdavač: SRPSKI DEMOKRATSKI FORUM

Oprema: SDF-Design

Naslovnica: NEVENKA PEZEROVIĆ

Tisak: ALFACOMMERCE Zagreb

Financirano od: THE BALKAN TRUST FOR DEMOCRACY

Zagreb, 12/2008.

Uvod

Manjinska prava, kao kolektivna prava, ljudska su prava treće generacije. Temeljno ljudsko pravo treće generacije pravo je na sudjelovanje u tekovinama društvenog razvoja, a glavni je zadatak socijalne države da svim svojim građanima osigura ravnopravnost šansi. Osnovni su problemi pripadnika srpske nacionalne zajednice u Republici Hrvatskoj, poglavito onoga dijela te zajednice koji živi kao povratničko stanovništvo na područjima zahvaćenima ratom i u hrvatski državni prostor reintegriranim operacijama Bljesak i Oluja, nedostatak jednakosti šansi te golem rizik od socijalne isključenosti, nezaposlenosti i siromaštva.

Brojna istraživanja, na primjer, ono što ga je 2006. godine proveo UNDP o razvoju ljudskih potencijala u Hrvatskoj „Unplugged: Faces of Social Exclusion in Croatia“, pokazuju da pripadanje srpskoj manjinskoj zajednici znatno povećava rizik od siromaštva i socijalne isključenosti. Uz to, istraživanja što ih je Srpski demokratski forum proveo iste godine pokazuju da sam život u područjima koja su bila zahvaćena ratom, a u kojima živi najveći dio srpske manjinske zajednice, znatno povećava rizik socijalne isključenosti i siromaštva, a da su područja o kojima je riječ pretrpjela goleme socijalne devastacije. U istraživanju funkcioniranja lokanih samouprava na područjima od posebnoga društvenog interesa (Analiza zaštite manjinskih prava u lokalnoj samoupravi; SDF, 2006.) pokazalo se da na područjima četiriju analiziranih regija, koje pripadaju većem broju hrvatskih županija (Dalmacija, odnosno dijelovi Zadarske i Šibensko-kninske županije; Lika, odnosno dijelovi Ličko-Senjske županije; Banija i Kordun, odnosno dijelovi Sisačko-Moslavačke i Karlovačke županije; te Zapadna Slavonija) živi tek oko polovice predratnoga stanovništva, pri čemu je, naravno, najveću demografsku devastaciju pretrpjela srpska nacionalna zajednica. Međutim, daleko teža posljedica ratnih razaranja i tipa društvenih odnosa uspostavljenih poslije rata, činjenica je da je na tom području ostala tek trećina predratnih radnih mjesta.

U istraživanju Nejednake šanse pri zapošljavanju manjina (SDF, 2006.), koje je izvedeno uz potporu organizacije The Balkan Trust for Democracy, Instituta otvoreno društvo i veleposlanstava Kraljevine Norveške te Švicarske konfederacije, pokazalo se kako je pripadanje manjinskoj srpskoj nacionalnoj zajednici povezano s dodatnim rizikom nezaposlenosti. Naime, iako pripadnici srpske nacionalne zajednice, na područjima na kojima je istraživanje bilo provedeno, čine između 20 i 30 posto stanovništva, među zaposlenima u javnoj upravi, javnim poduzećima i javnim službama bilo ih je tek 9 posto. Pritom valja naglasiti da na području Podunavlja, koje je u hrvatski državno-pravni sustav reintegrirano procesom mirne reintegracije, i to na osnovi Erdutskoga sporazuma iz 1995. godine, zastupljenost pripadnika srpske nacionalne zajednice u javnim službama, upravi i javnim poduzećima otprilike odgovara njihovoj zastupljenosti u stanovništvu (30,8 % stanovništva, a 26,5 % zaposlenih u javnim službama), a u drugim su krajevima, obuhvaćenima istraživanjem, pripadnici srpske nacionalne zajednice činili tek 3 do 4 % zaposlenih u javnim službama.

Ovakvo stanje suprotno je intencijama ustavotvorca, koji je u Ustavnom zakonu o pravima nacionalnih manjina, u njegovu 22. članku, doduše instruktivnom normom, jasno definirao načelo pozitivne diskriminacije pripadnika manjina u pristupu radnim mjestima u javnim službama. Ono izravno utječe na održivost povratka stanovništva koje je iz ovog područja izbjeglo u vrijeme rata, a prije svega na održivost povratka pripadnika srpske manjinske zajednice. Stanje kakvo je konstatirano rezultatom istraživanja iz 2006. godine nije bilo „iznenađujuće“. Naime, javne službe na područjima na kojima je istraživanje provedeno bile su formirane u razdoblju od 1995. pa do 1999. godine, dakle, prije nego što je povratak izbjeglih Srba, koji se u znatnijoj mjeri odvija tek od 2001. godine, uopće bio počeo. Osim toga, pravo na pozitivnu diskriminaciju u pravu na zaposlenje u javnim službama, pripadnici manjine dobili su tek u prosincu 2002. godine, nakon što je Sabor usvojio Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina.

Stoga je SDF u ljeto 2008., uz potporu The Balkan Trust for Democracy, ponovio istraživanje na područjima gdje ga je proveo i 2006. godine. Pritom je iz istraživačkog uzorka izostavljena Istočna Slavonija, gdje je već na osnovi Erdutskog sporazuma bio uspostavljen prihvatljiv razmjer zastupljenosti pripadnika srpske nacionalne zajednice u javnim službama, sukladan njihovoj zastupljenosti u stanovništvu, a istraživanje je provedeno nad srpskom nacionalnom manjinom budući je ustanovljeno da ona ima problem u socijalnoj isključenosti i ponovnoj reintegraciji u mjestima povratka. Valja, međutim, naglasiti da se omjer na tom području iz godine u godinu smanjuje, jer često, kad „zatečeni“ pripadnici srpske nacionalne zajednice napuštaju javne poslove, njih ne nadomještaju pripadnici te nacionalne zajednice, a prilikom otvaranja novih radnih mjesta u javnom sektoru ne vodi se dovoljno računa o razmjernoj zastupljenosti. Daleko je gore, međutim, to što na područjima gdje je situacija, prema rezultatima prvog istraživanja, bila najgora u proteklim godinama nije postignut nikakav relevantan napredak.

Institucionalni okvir za ostvarivanje prava na ravnopravan pristup zaposlenju u javnim službama

Intencija zakonodavca prilikom donošenja Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina bila je osiguranje pretpostavki da svaka «skupina hrvatskih državljana čiji pripadnici su tradicionalno nastanjeni na teritoriju Republike Hrvatske, a njihovi članovi imaju etnička, jezična, kulturna i/ili vjerska obilježja različita od drugih građana i vodi ih želja da očuvaju ta obilježja», kako Ustavni zakon definira manjine, doista i očuva svoj identitet. Druga je, jednako važna, intencija Ustavnoga zakona da se osigura kontinuitet pluralnog karaktera dijela Hrvatske, u kojem su manjine, posebice srpska manjinska zajednica, tradicionalno činile znatan dio stanovništva. Otuda i koncept prava na razmjernu zastupljenost manjina u tijelima lokalne i regionalne samouprave, ali i u administrativnom i upravnom aparatu te sudbenoj vlasti, što se definira Ustavnim zakonom, posebice njegovim člankom 22.

Članak 22. Ustavnog zakona kaže: (1) U jedinici lokalne samouprave i jedinici područne (regionalne) samouprave (u daljnjem tekstu: jedinica samouprave) u kojoj se prema odredbama ovog Ustavnog zakona treba osigurati srazmjerna zastupljenost članova njenog predstavničkog tijela iz reda pripadnika nacionalnih manjina osigurava se zastupljenost predstavnika nacionalne manjine u njenom izvršnom tijelu. (2) Pripadnicima nacionalnih manjina osigurava se zastupljenost u tijelima državne uprave i pravosudnim tijelima sukladno odredbama posebnog zakona, vodeći računa o sudjelovanju pripadnika nacionalnih manjina u ukupnom stanovništvu na razini na kojoj je ustrojeno tijelo državne uprave ili pravosudno tijelo i stečenim pravima. (3) Pripadnicima nacionalnih manjina osigurava se zastupljenost u tijelima uprave jedinica samouprave sukladno odredbama posebnog zakona kojim se uređuje lokalna i područna (regionalna) samouprava i sukladno stečenim pravima. (4) U popunjavanju mjesta iz stavka 2. i 3. ovoga članka, prednost pod istim uvjetima imaju predstavnici nacionalnih manjina.

Najmanji problem pri ostvarivanju prava iz ovog članka vezano je uz njegov prvi - „politički“ stavak. Međutim, i tu se pokazuju znatni problemi, koji proizlaze iz tumačenja norme o tome u odnosu na što se uspostavlja razmjernost. Naime, temelj za to, prema članku 20, stavak 7 Ustavnoga zakona o pravima nacionalnih manjina, predstavlja zadnji popis stanovništva. Problem se neće moći potpuno riješiti sve do sljedećeg popisa 2011. godine. Naime, posljednji je popis stanovništva bio proveden 2001. godine kad je povratak izbjeglih tek počinjao, a prema pravilima po kojima je provođen, popisivani su samo oni koji su stalno boravili na tom području šest mjeseci prije popisa stanovništva. Na političkoj razini nastali se problem može riješiti, i to sukladno dikciji istog stavka, jer je statutima općina, gradova i županija moguće korigirati promjene u stanovništvu, ali se to gotovo nigdje ne čini.

Tabela 1. Demografski trendovi na područjima od posebnoga državnog interesa

Regije Područja gradova/ općina	Stanovništvo				
	1991.	%	Smanjenje	Indeks	Indeks za srpsku zajednicu
Banija – Kordun	73.063	22,6	31.068	57,5	22,6
Glina	22.731	20,2	12.863	43,4	20,2
Petrinja	35.251	17,8	11.838	66,4	17,8
Topusko	6.842	23	3.623	47,1	23,0
Vojnić	8.239	37,3	2.744	66,7	37,3
Lika	14.237	23,5	7.015	50,7	23,5
Plitvička Jezera	7.156	28,7	2.488	65,2	28,7
Udbina	4.628	17,8	2.979	35,6	17,8
Vrhovine	2.453	22	1.548	36,9	22,0
Dalmacija	71.266	11,5	33.709	52,7	11,5
Benkovac	25.567	4,5	15.781	38,3	4,5
Drniš	14.647	17	6.052	58,9	17,0
Knin	23.025	16,1	7.835	66	16,1
Skradin	8.027	12,4	4.041	49,7	12,4
Zapadna Slavonija	48.633	21,5	13.067	73,1	21,5
Brestovac	5.424	18	1.396	74,3	18,0
Đulovac	4.617	19,1	977	78,8	19,1
Okučani	5.712	19	1.488	73,9	19,0
Pakrac	17.036	19,3	8.181	52	19,3
Slatina	15.844	30	1.025	93,5	30,0
Istočna Slavonija	90.473	71,8	23.987	73,5	72,0
Beli Manastir	15.300	69,2	4.314	71,8	69,2
Darda	8.685	61	1.623	81,3	61,0
Erdut	10.197	87,9	1.780	82,5	88,0

Ilok	9.748	84,2	1.397	85,7	84,2
Vukovar	46.543	68,9	14.873	68	69,0
Ukupno	297.672	28,8	108.846	63,4	29,0

Iz ovih je podataka vidljivo da je cijelo područje doživjelo enormnu demografsku devastaciju i da na njemu živi samo oko 64 % predratnog stanovništva, ali da je demografska devastacija srpske zajednice bila daleko teža nego li devastacija ostalih nacionalnih zajednica, a da je 1991. godine na tom području bilo samo 29 % predratnoga srpskog stanovništva. Jedino je u Podunavlju srpska zajednica pretrpjela razmjerno jednake gubitke kao i hrvatska i ostale nacionalne zajednice. Doduše, budući da su podaci iz popisa stanovništva iz vremena kad je povratak izbjeglih tek počinjao, stvarno stanje je nešto bolje nego što to pokazuju službeni podaci, ali ćemo se u istraživanju koristiti samo ovim službenim podacima. To nam govori kako je stvarna razmjernost u zaposlenosti pripadnika srpske manjinske zajednice samo još nepovoljnija, jer je danas u tim područjima ipak nastanjeno znatno više pripadnika srpske nacionalne manjine, nego što to pokazuje popis stanovništva.

Istraživanje iz 2006. godine ovako je prikazalo odnos između broja pripadnika srpske nacionalne zajednice u stanovništvu i među zaposlenima u javnim službama.

Tabela 2. Udio srpske manjine u stanovništvu i u zaposlenosti u javnim službama prema istraživanju iz 2006

Regije	Stanovništvo				Zaposlenost 2006.			
	2001.	Indeks	Srbi N	Srbi %	Indeks u odnosu na 1991.	Ukupno	Srbi	%
Banija – Kordun	41.995	57,5	9.339	22,2	34,4	1.651	48	2,9
Lika	7.222	50,7	2.633	22,2	33,8	1.381	58	4,2
Dalmacija	37.557	52,7	4.981	13,3	37,7	1.314	57	4,3
Zapadna Slavonija	35.566	73,1	4.878	13,7	57,7			0
Istočna Slavonija	66.486	73,5	20.444	30,8	51,6	1.368	362	26,5
Ukupno	188.826	63,4	42.275	22,4	43,9	5.714	525	9,2

Ponovljeno istraživanje 2008. godine pokazuje kako u dvije godine nije postignut znatniji napredak.

Niti u jednoj od istraživanih regija nije ostvaren relevantan napredak. U ličkim općinama, u kojima je prema rezultatima istraživanja iz 2006. godine u javnim službama bilo zaposleno tek 4,2 % pripadnika srpske manjine, oni su činili oko 22 % stanovništva, danas je situacija tek neznatno bolja:

Tabela 3. Zaposleni u javnom sektoru – Lika (2008)

Područja gradova/ općina	% Udio Srba u ukupnom stanovništvu	Zaposleni u javnom sektoru N	Srbi u javnom sektoru N	% Srba među zaposlenima u javnom sektoru
Lika	22,2	1291	72	5,6
Pl. Jezera	30,5	1068	33	3,1
Udbina	43,1	138	21	15,2
Vrhovine	55	85	18	21,2
Donji Lapac	74	194	46	23,7

Prema popisu stanovništva, u općinama i gradovima u kojima smo provodili istraživanje na području Banije i Korduna, udio srpske nacionalne zajednice u stanovništvu jednak je onom u Lici: 22,2 %. Zastupljenost pripadnika srpske manjinske zajednice u javnim službama bila je, međutim, još lošija nego li u Lici, tek 2,9 postotna. Istraživanje provedeno u 2008. godini pokazuje kako u proteklom razdoblju nije postignut nikakav relevantan napredak: ako bi istraživanje bilo svedeno samo na općine u kojima je bilo provedeno 2006., tada bi zastupljenost pripadnika srpske zajednice u javnim službama bila 3,6 postotna, međutim, kad se u uzorak dodaju i općine Hrvatska Kostajnica (koja je u okviru žalosnog prosjeka) te Dvor i Gvozd, u kojima je situacija nešto povoljnija, dolazimo do naoko povoljnijeg rezultata: 4,9 postotne zastupljenosti pripadnika srpske manjine u javnim službama.

Tabela 4. Zaposleni u javnom sektoru – Banija i Kordun (2008)

Područja gradova/ općina	% Srba u ukupnom stanovništvu	Zaposleni u javnom sektoru N	Srbi u javnom sektoru N	% Srba među zaposlenima u javnom sektoru
Banija – Kordun	22,2	2521	123	4,9
Glina	28,7	358	8	2,2
Petrinja	12	1058	20	1,9
Topusko	29,6	268	19	7,1
Vojnić	50	200	21	10,5
Hrvatska Kostajnica	16	233	5	2,1
Dvor	61	223	29	13,0
Gvozd	58	181	21	11,6

U dalmatinskim općinama, u kojima je istraživanje provedeno, rezultati su ostali zapravo identični onima od pred dvije godine. I danas, kao i tada, pripadnici srpske manjinske zajednice čine 4,3 % zaposlenih u javnim službama.

Tabela 5. Zaposleni u javnom sektoru – Dalmacija (2008)

Područja gradova/općina	% Srba u ukupnom stanovništvu	Zaposleni u javnom sektoru N	Srbi u javnom sektoru N	% Srba među zaposlenima u javnom sektoru
Dalmacija	13,3	1325	57	4,3
Benkovac	7,5	359	0	0,0
Gračac	39	257	16	6
Knin	20,8	966	57	5,9

Za područje Zapadne Slavonije prije dvije godine nije bilo moguće dobiti podatke o broju zaposlenih pripadnika srpske manjinske zajednice, a ovoga je puta istraživačima to uspjelo u Okučanima, Pakracu i Slatini. U Slatini je situacija, kad je riječ o poziciji srpske nacionalne zajednice u zapošljavanju, prilično dobra i udio pripadnika te zajednice među zaposlenima odgovara udjelu u stanovništvu, ali u drugim gradovima situacija je daleko nepovoljnija.

Tabela 6. Zaposleni u javnom sektoru – Zapadna Slavonija (2008)

Područja gradova/općina	% Udio Srba u ukupnom stanovništvu	Zaposleni u javnom sektoru	Srbi u javnom sektoru N	% Srba među zaposlenima u javnom sektoru
Zapadna Slavonija	13,7	1049	65	6,2
Okučani	21,5	98	2	2,0
Pakrac	17,1	686	36	5,2
Lipik	13	412	5	1,0

Naročito je nepovoljno stanje zastupljenosti pripadnika srpske manjinske zajednice u sudbenoj vlasti.

Tabela 7. Zastupljenost pripadnika srpske nacionalne zajednice u sudbenoj vlasti (2008)

Zaposleni u sudstvu	Ukupno	Srbi	%
Banija – Kordun	73	2	2,7
Glina	26	0	0,0
Petrinja	40	2	5,0
Vojnić	7	0	0,0
Hrvatska Kostajnica	10	0	0,0
Dvor	10	0	0,0

Gvozd	10	1	10,0
Lika	18	2	11,1
Plitvička Jezera	16	1	6,3
Donji Lapac	2	1	50,0
Dalmacija	60	3	5,0
Benkovac	18	0	0,0
Knin	31	3	9,7
Gračac	11	0	0,0
Ukupno	181	8	4,4

Podaci o zastupljenosti pripadnika srpske manjinske zajednice u tijelima sudbene vlasti zabrinjavaju iz dva razloga. Kao prvo, tekstem članka 22 Ustavnoga zakona ravnomjerna zastupljenost u sudbenoj vlasti posebno je istaknuta kao vrednota (u stavku 2. članka 22. zajedno sa zastupljenošću u tijelima središnje državne vlasti koja djeluju na područjima na kojima manjina čini znatan dio stanovništva). Sudbena vlast jedna je od triju grana vlasti, pa predstavlja i bitno važniji instrument zaštite ravnopravnosti manjine, nego li tijela državne uprave, javne administracije ili javnih službi. Dodatni problem, pak, leži u činjenici da sva istraživanja položaja pripadnika manjine pokazuju kako u njihovoj percepciji dominira uvjerenje kako pred tijelima sudbene vlasti, već zbog svoje nacionalne pripadnosti, neće biti tretirani kao ravnopravni ostalim građanima. Takve su percepcije vrlo čvrste i dugotrajne i teško ih je prevladati, čak i onda kad sudbena vlast djeluje sukladno načelu vladavine prava i kad nestane razloga za ustrajanje na takvoj percepciji. Zbog toga je nalaz ovog istraživanja alarmantan.

Dostignuća i propusti u provođenju Ustavnog zakona

Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina stupio je na snagu u prosincu 2002. godine, u okolnostima koje su bile relativno povoljne za ostvarivanje manjinskih prava. To razdoblje obilježavaju dvije osnovne karakteristike. Glavna je ekonomska karakteristika da su to bile godine ubrzana rasta bruto društvenoga proizvoda, rasta zaposlenosti te osobnoga i javnog standarda u zemlji. Politički, ovo je razdoblje karakterizirano približavanjem Hrvatske članstvu u Europskoj uniji te reformama javne uprave, političkog sustava i zakonodavstva, potrebnima da bi Hrvatska postala kompatibilna sa zemljama članicama EU, odnosno da bi usvojila „Zajedničku pravnu baštinu“ (acquis communautaire) europskih zajednica.

Na razini društvenih odnosa ova su dva procesa utjecala na stvaranje tolerantnije društvene atmosfere, uspostavljanje temeljne političke korektnosti i povećanje stupnja otvorenosti društva. Pritom su se najprije ostvarile viša razina slobode medija i njihova profesionalizacija, a znatne promjene u društvu nastale su i nakon formiranja dviju uzastopnih vlada, u kojima manjinski zastupnici sudjeluju u vladajućoj koaliciji. Za razliku od situacije 2000. godine, kad je ta koalicija bila latentna, 2003. i 2007. godine stvorene su formalne koalicije, definirane koalicijskim sporazumom. Niti jedna, niti druga koalicija nisu, doduše, nikad funkcionirale kao koalicije ravnopravnih partnera, niti je skupina manjinskih zastupnika stvorila stvarnu veto poziciju u koaliciji, ali je uspostavljena ravnoteža političke moći doprinijela smanjivanju napetosti između manjine i većine, barem kad je riječ o nacionalnoj političkoj areni. Dugo je nedostajalo spremnosti političke klase da stvarno reagira na flagrantna kršenja ljudskih i manjinskih prava, ali u prethodne dvije-tri godine, pod pritiskom dijela medija, ali i zbog uspostavljene strukture koalicijske vlasti, i to se počelo mijenjati na bolje.

Međutim, unatoč ustrajnom društvenom rastu, područja na kojima srpska manjinska zajednica živi u većem broju ostala su isključena iz tekovina društvenog razvoja, dakle, uskraćena za ostvarivanje temeljnoga kolektivnoga ljudskog prava treće generacije. Premda je u tom razdoblju bio uspostavljen sustav potpore poduzetnicima za otvaranje novih radnih mjesta, ti su poticaji uglavnom zaobilazili područja od posebnoga državnog interesa. U proračunu za 2009. godinu prvi se put smanjuju sredstva za poticanje razvoja i zapošljavanja, i to za respektabilnih 20 %. U takvim uvjetima jasno je da ne postoji nikakva policy-strategija koja bi mogla na područjima o kojima je riječ doprinijeti zapošljavanju u poslovnom sektoru. Dapače, budući da je najveći dio zaposlenosti u poslovnom sektoru u tim područjima u onim industrijskim granama koje su, s jedne strane, nisko profitabilne, a s druge izrazito vezane uz izvoz (kao što je drvna industrija) valja očekivati da će upravo ta područja biti prva i žešće od ostalih pogođena ekonomskom krizom. Dakle, umjesto rasta broja zaposlenih u poslovnom sektoru, u narednom se razdoblju, prema najpovoljnijem scenariju, može očekivati stagnacija, ali realnije je smanjivanje broja zaposlenih, pa i ionako skromnih dohodaka na tim područjima.

Kad je riječ o zapošljavanju u javnom sektoru, činjenica je da je ono od 2000. godine nadalje stalno bilo nominalno ograničeno ili posve zaustavljeno. Ipak, broj zaposlenih ustrajno je rastao, i to i na razini države, a i na područjima koja su predmetom ovog istraživanja. Porast broja zaposlenih, međutim, pritom nije bitno doprinio smanjenju debalansa između zastupljenosti pripadnika srpske manjinske

zajednice u broju stanovnika i među zaposlenima u javnom sektoru.

Na nacionalnoj razini broj zaposlenih u javnim službama i javnom sektoru znatno nadilazi snagu državnoga proračuna. Pritom je naročito naglašena pretjerana zaposlenost u administrativnom aparatu lokalne i regionalne samouprave, ali i preširoka razgranatost izvršne vlasti na lokalnim i regionalnim razinama. Znamo li da su tijela izvršne vlasti lokalne i regionalne samouprave prva u kojima je uspostavljena kakva-takva razmjernost zastupljenosti predstavnika manjinskih zajednica u odnosu na njihovu zastupljenost u stanovništvu, očito je da bi ekonomska kriza mogla i na toj razini dovesti u pitanje čak i dosegnutu razinu razmjerne zastupljenosti.

Ekonomska je kriza, nadalje, uvijek povezana s porastom netolerancije u društvu, a već je sada, doduše, zasad prije svega u „novim medijima“, moguće uočiti pad razine korektnosti društvenoga komuniciranja i ponovno javljanje govora mržnje. Istovremeno, javni mediji, koji su u proteklom razdoblju bili glavni nosioci porasta razine otvorenosti društva, itekako osjećaju posljedice ekonomske krize, koja ih je pogodila čak i prije nego li ostale gospodarske grane. Promjena vlasničke strukture medija dovela je do smanjenja razine profesionalnosti i gubitka interesa medija za probleme općeg dobra. Zato već neko vrijeme, nakon razdoblja rasta interesa za manjinsku problematiku, uočavamo smanjivanje tog interesa. Kriteriji komercijalizacije iz privatnih medija postepeno se prenose i na one javne, koji bi trebali služiti prije svega javnom dobru, tako da je pad razine otvorenosti, ali i senzibilnosti za manjinske probleme, već sada uočljiv u javnim medijima. Pritom ne treba očekivati da će se situacija, u uvjetima ograničenoga društvenog rasta, mijenjati na bolje. Dapače, valja očekivati daljnje zatvaranje javnih medija i marginalizaciju manjinskih interesa.

Zaključak

U razdoblju intenzivnoga društvenog rasta temeljni problemi socijalnog položaja pripadnika manjinskih zajednica, prije svega, srpske nacionalne manjine, nedovoljno su se rješavali. Istina je da je sustav pozitivne diskriminacije pri zapošljavanju pripadnika nacionalnih manjina na ustavno-zakonskoj razini uspostavljen prekasno, kad su javne službe u Hrvatskoj već bile uglavnom oblikovane. Dodatno je kasnilo pretvaranje formalnoga ustavno-zakonskog prava u faktički provedivo pravo, a u proteklom razdoblju uspostavljen je tek zanemariv napredak u ostvarivanju tog prava, koji se prije može mjeriti promilima, nego li postocima. U razdoblju ekonomske krize, koje počinje, teško je zamisliti bilo kakvu sustavnu politiku zapošljavanja koja bi mogla doprinijeti prevladavanju ovog problema.

Znamo li, pak, da generacije koje su izbjegle iz Hrvatske u svom radno-aktivnom razdoblju, desetljeće i pol nakon odlaska u izbjeglištvo postepeno izlaze iz svijeta rada, a time imaju i sve manju šansu za „održiv povratak“, dakle, povratak zajedno s djecom, koja bi se nastavila školovati i raditi u svome zavičaju, očito je da je Hrvatska pred ozbiljnim demografskim i razvojnim problemom. Naime, ravnomjeran i održiv društveni razvoj (uz vladavinu prava i ekonomske slobode) jedan je od stupova na kojima se zasnivaju svi socijalni sustavi zemalja članica EU, pa je to i preduvjet za uspostavljanje pune kompatibilnosti Hrvatske sa zemljama članicama Unije. Sustav u kome su dijelovi Hrvatske, u znatnoj mjeri nastanjeni pripadnicima srpske nacionalne zajednice, bili isključeni iz društvenog razvoja nespojiv je s načelima organiziranja države članice EU. Osim toga, takav sustav neprihvatljiv je i s pozicije održivosti društvenog razvoja. Pitanje ekonomskih prava i društvene ravnopravnosti srpske manjinske zajednice za Hrvatsku de facto je jedno od ključnih pitanja društvenog razvoja. Bez nadoknađivanja propuštenoga u ostvarivanju prava iz Ustavnoga zakona, prije svega vezano uz stavak 3. članka 22, Hrvatska neće moći funkcionirati kao kompaktna država. Bez ostvarivanja prava na pristup javnim službama i u punom smislu ostvarivanja zaštite od socijalne isključenosti nije moguće očekivati povratak izbjeglih, a bez toga nema mogućnosti demografske revitalizacije velikoga dijela Banije, Korduna, Like, Dalmacije, a i Zapadne Slavonije.

Podaci o zastupljenosti srpske nacionalne manjine u tijelim državne i javne uprave, lokalnim administracijama, te javnim servisima koji se financiraju iz budžeta države, županije, grada ili općine za 2008.

Općina/Grad	Glina	Petrinja	H. Kostajnica	Dvor	Gvozd	Topusko	Vojnić	Vrhovine	Plitvička jezera-Korenica	Udbina	Donji Lapac	Benkovac	Gračac	Knin	Pakrac	Lipik	Okučani
Ukupno stanovnika prema popisu 2001.	9.868	23.413	2.746	5.742	3.779	3.219	5.495	905	4.668	1.649	1.880	9.786	3.923	15.190	8.855	6.674	4.224
Broj Srba	2.829	2.809	433	3.495	2.193	954	2.747	498	1.424	715	1.383	730	1.523	3.164	1.514	873	907
Udio Srba u stanovništvu %	29%	12%	16%	61%	58%	30%	50%	55%	31%	43%	74%	7%	39%	21%	17%	13%	21%
Ukupno zaposlenih u javnoj upravi i javnim službama	358	1.058	223	223	181	268	200	85	1.068	138	194	359	257	966	686	412	98
Zaposlenih Srba u javnoj upravi i javnim službama	8	20	5	29	21	19	21	18	33	21	46	0	16	57	36	5	2
Udio Srba u javnoj upravi i javnim službama %	2%	2%	2%	13%	12%	7%	11%	21%	3%	15%	24%	0%	6%	6%	5%	1%	2%